

Framtidens barnbibliotek:
Samtidighet – delaktighet – ömsesidighet

Ett utkast till en kravspecifikation sammanställd inom Att sätta
spår – ett nordiskt barnbiblioteksprojekt

Lena Lundgren

Paper presenterat vid konferensen

Mötesplats inför framtiden
ARBETSLIV • UTBILDNING • FORSKNING

15–16 oktober 2008 i Borås

BORÅS STAD

Stadsbiblioteket

HÖGSKOLAN I BORÅS
Institutionen Bibliotekshögskolan

Framtidens barnbibliotek: Samtidighet – delaktighet – ömsesidighet

Ett utkast till en kravspecifikation sammanställd inom Att sätta spår – ett nordiskt barnbiblioteksprojekt

Lena Lundgren
Regionbibliotek Stockholm
lena.lundgren@kultur.stockholm.se

Bakgrund: NordOrd, I golvhöjd och Att sätta spår

Fyra nordiska bibliotek, Deichmanske bibliotek i Oslo, biblioteken i Frederikshavn och Hjørring och Rum för barn i Kulturhuset i Stockholm, inledde 2005 ett samarbete om utformningen av själva biblioteksrummet på barnavdelningarna med bidrag från Nordiska Ministerrådet. Alla biblioteken var i något skede av yttre förändringar. I Oslo och Hjørring fanns planer på ett nytt huvudbibliotek och i Frederikshavn och Rum för barn planerades ombyggnad av lokalerna. Syftet var att få tillstånd mera spännande barnbibliotek och den första insatsen var att skapa en rolig och inspirerande utställning, NordOrd, om skillnader och likheter i de nordiska språken. Tanken var att föra in nya element i biblioteken, element som appellerade till barns alla sinnen. Utställningen turnerade på biblioteken och mottogs mycket väl av barn och föräldrar och den gav impulser till fortsatt samarbete.

Projektet I golvhöjd blev nästa steg, även det finansierat av Nordiska Ministerrådet. Varje bibliotek skulle göra någon ny egen satsning med samma avsikt, att föra in nya spännande inslag på biblioteken, speciellt riktade till de små barnen. I Hjørring och Frederikshavn producerade en konstnär ”gadedyr” av återvunnet material, som kunde användas både för exponering av böcker och som roliga föremål att leka med. Barnavdelningen på Deichmanske bibliotek gjorde en digitalisering av en bildbok, *Når to er sinte på hvarandre*, och översatte den även till kurdiska/sorani, urdu och somali. Rum för barn hade öppnat det ombyggda biblioteket hösten 2005 och fick en enorm publiktillströmning och de hade därför inga möjligheter att fullfölja sina planer. I stället gjorde jag en studie av hur de små barnen och deras vuxna använde biblioteket, *Rum för barn – möjligheternas bibliotek*. Projektet gav värdefulla erfarenheter och har uppmärksammats på konferenser, bl.a. på den nordiska barnbokskonferensen i Stavanger 2008.

Det blev alltmera klart att om man vill komma längre än till enstaka konkreta förändringar, även om de i och för sig ger intressanta resultat, måste man arbeta mera med att förändra tänkande och inriktning på barnavdelningarna. Biblioteket i Hjørring skulle öppnas i april 2008, planeringen för det nya biblioteket i Oslo pågick och Rum för barn hade planer för ett nytt bibliotek för barn 9 – 14 år. De deltagande biblioteken slog fast att framtidens barnbibliotek måste bli bibliotek som kunde ”sätta spår” eller, som vi snarare skulle säga i Sverige, ”göra avtryck” i barnen. Biblioteken fick återigen bidrag från Nordiska Ministerrådet, från den nya avdelningen för kulturella projekt, Kulturkontakt Nord. Projektet kallades Att sätta spår, At sætte spor, och syftade till att utveckla diskussionen om framtidens barnbibliotek och ge helt nya impulser till barnbibliotekarierna. Deltagare i arbetsgruppen är

Toril Bang Lancelot, chef för barnavdelningen vid Deichmanske bibliotek i Oslo, Tone Lunden, barnbibliotekarie och barnkulturkonsulent i Hjørring och jag själv.

Projektet har bestått av två delar, dels en studieresa till Holland hösten 2007 med besök på nya holländska bibliotek och ett seminarium tillsammans med holländska barnbibliotekarier på det nya stadsbiblioteket i Amsterdam, dels ”ett växthus” i Stockholm i juni 2008 med projektdeltagarna, kulturaktörer från andra områden än biblioteken och gästande barnbibliotekarier från Holland. En rapport från studieresan har sammanställts, *Att sätta spår – ett nordiskt barnbiblioteksprojekt – studieresa till Nederländerna den 27 – 29 november 2007*. En viktig utgångspunkt var också den danska statliga utredningen *Fremtidens biblioteksbetjening af børn*, som blev klar i början av 2008. Seminariet upplevdes, enligt utvärderingen, av alla deltagarna som mycket inspirerande och visade vad samarbete på tvärs över kultur- och nationsgränser kan ge när det gäller att komma vidare i tänkandet kring framtidens barnbibliotek. En förutsättning har varit den moderna barndomsforskningens syn på barnet som en kompetent samhällsvarelse med förmåga att ta in information, tänka, dra slutsatser och agera.

Kravspecifikation för barnbibliotek

Projektet Att sätta spår ska redovisas hösten 2008. En del av redovisningen består av en ”kravspecifikation för barnbibliotek”, ett dokument som kan fungera som en resonerade komihåg-lista i samband med planering av nya bibliotek och för verksamhetsutveckling. Projektgruppen har formulerat fjorton krav utifrån Svensk Biblioteksförnings *På barns och ungdomars villkor – riktlinjer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet*, den norska utredningen *Rom for lek og læring – bibliotekstilbudet til barn og ungdom* (en delutredning inom den norska biblioteksutredningen) och utifrån de ”tio budord”, som *Fremtidens biblioteksbetjening af børn* sammanfattat, krav som kan ställas på barnbibliotek, nu och i framtiden. Tanken är att dessa krav ska vara grundade i forskning och erfarenhet och illustreras med exempel. De är en sammanfattning av nämnda dokument och för analysen hänvisas till dem. De fjorton kraven är följande:

- 1. På dagens och framtidens barnbibliotek ska barnperspektivet vara genomgående. Barns och ungdomars behov ska tillgodoses och i val och prioriteringssituationer ska barns behov gå före vuxnas behov. Verksamheten ska utmärkas av samtidighet, delaktighet och ömsesidighet.**

Begreppet **barnperspektiv** fordrar en närmare förklaring. Forskningen (se exempelvis Halldén 2003) skiljer på två begrepp: **Barnperspektivet** innebär de vuxnas tolkningar av vad barn behöver, vad som passar för barn och vad barn bör ha tillgång till, d.v.s. att vuxna verkar som talespersoner för barn och i barns intresse. **Barns perspektiv** är barnens egna uttryckta åsikter och önskemål. Båda perspektiven ska användas.

Hur ska barns **behov** definieras? Det är naturligtvis omöjligt för ett bibliotek att tillgodose barns alla behov men det finns några grundläggande krav som man kan ta hänsyn till, som behov av lugn och trygghet, av stöd och stimulans och av spänning och utmaningar. Barns behov är olika i olika åldrar och det är också något som biblioteket måste ta hänsyn till. De allra minsta barnen ska ha utrymmen och faciliteter anpassade särskilt till deras behov. Ungdomarnas önskemål och behov är helt annorlunda, vilket biblioteket måste inse.

Prioritering kan betyda olika saker. Menar man att barn ska få del av bibliotekets resurser i förhållande till barns andel av befolkningen i kommunen, till deras andel av besök och/eller lån eller i förhållande till något annat värde? Eller betyder det helt enkelt att mer än 50 % av resurserna ska gå till verksamhet för barn och ungdomar? Prioritering skulle också kunna innebära att man vid krav på besparingar, skär ner mindre på barnbiblioteket. Biblioteket bör diskutera hur man tolkar begreppet och agera därefter.

Samtidighet används av den danska bibliotekarien Marianne Hiort-Lorenzen och den svenska biblioteksforskaren Kerstin Rydsjö för att beskriva bibliotekets förhållande till den omvärld barnen lever i. Samspekar biblioteket med barnens miljö, deras medieanvändning, deras intressen, deras tillvaro? Samtidighet är nödvändig för att biblioteket ska kunna spela en roll för barnen.

Delaktighet grundar sig på sig på artiklarna 12 – 15 och i FN:s konvention om barnets rättigheter. Där slås fast att barn och unga ska kunna påverka sådant som berör dem och att de har rätt att uttrycka sina åsikter. Delaktighet är en förutsättning för att barn ska uppleva biblioteket som relevant (en ofta använd term i biblioteksdiskussionen i Storbritannien) eller angeläget (ur *På barns och ungdomars villkor*). Interaktivitet, möjlighet att själv bidra till verksamhet, förväntar sig också användarna.

Ömsesidighet innebär att allt samarbete, både med barn och med vuxna, ska ske med respekt och på jämställd basis, det ska innebära ett givande och ett tagande från båda parter. I en rad undersökningar hittar Kerstin Rydsjö uppfattningen att biblioteket är den givande och förskolan den mottagande parten. Hon ser många möjligheter för biblioteken att tillgodogöra sig erfarenheter och synpunkter från pedagogerna och menar att ömsesidighet stärker båda parternas arbete.

2. Barn ska kunna påverka. Biblioteket har en roll i barnens demokratiska fostran och biblioteken ska lyssna till barnen och ge dem möjlighet att uppleva att deras åsikter har tyngd.

Detta krav hänger ihop med barnperspektivet och barns perspektiv. Många bibliotek tillgodoser barnperspektivet i viss omfattning. Men det är viktigt att barn också får framföra sina åsikter och att man försöker förverkliga dem i möjligaste mån. Barn och ungdomar måste få känna delaktighet och uppleva att deras åsikter betyder något och får konsekvenser. Många bibliotek skapar referensgrupper, fokusgrupper och bokklubbar för konkreta uppgifter och för att få igång samtal med barnen och idéer för allmän utveckling av verksamheten. Inför planeringen av det nya biblioteket i Heerhugowaard bildades arbetsgrupper med barn, där de fick påverka både planeringen av huset och utformningen av lokalerna. PunktMedis, ungdomsbiblioteket vid medborgarplatsen i Stockholm, arbetar både med referensgrupper och ungdomar som medarbetare. Det svenska projektet 2020 Mars Express har prövat flera nya metoder för att ta tillvara barns synpunkter och kreativitet.

3. Barnen ska ha möjlighet att uttrycka sig. Biblioteket kan vara en arena där de kan uttrycka sina egna åsikter och visa upp sina intressen och sitt eget skapande.

Barn har få arenor, där de kan få uppmuntran att framföra sina åsikter och få publik för sina fritidsintressen och färdigheter. På biblioteket i Heerhugowaard i Holland finns en ”koja”, som barnen får disponera två veckor i taget för att visa upp något de har samlat, målat eller annars åstadkommit. Där finns också, liksom i Hjørring, en verkstad för experiment och barns

eget skapande tillsammans med konstnärer och andra. Vissa bibliotek använder montrar eller anslagstavlor. "Bibliotekstidningar" eller bibliotekens webbplatser är andra sammanhang där barn kan medverka och som uppmuntrar interaktivitet.

4. Barnen ska möta vuxna som behandlar dem med insikter om barns utveckling och behov, kunskaper om barns vardagsliv, om barnmedier och annan barnkultur samt stor social kompetens.

Barnverksamheten ska vara väl förankrad i biblioteket och hela personalen måste ha kunskaper och medvetenhet om hur man bemöter barn på ett bra sätt. Målet är en dialog på jämställd nivå. Barn ska bli uppmärksammade och tilltalet ska vara personligt. Det ska finnas någon eller några som har övergripande ansvar för barn- och ungdomsverksamheten. Bibliotekspersonal som arbetar direkt med barn ska ha särskild kompetens både när det gäller barns utveckling och sociala sammanhang och barns medievärld. Det är en stor fördel om det finns fortbildning för övrig personal och system som genre- och temaindelningar, så att barnen kan få bra hjälp även om inte barnbibliotekspersonalen finns till hands. *Fremtidens biblioteksbetjening for børn* lyfter fram behovet av nya kompetenser i barnbiblioteken. *Rom for lek og læring* konstaterar att det ställs stora krav på barnbibliotekarierna och betonar vikten av att det finns utbildning för barnbibliotekarier, kompetensgivande fortbildning och att statusen höjs på barnbiblioteksarbetet.

5. Biblioteket ska vara en trygg plats och ett frirum. Barn har ett stort behov av lugn och trygghet och biblioteket ska vara trivsamt och fungera som ett "tredje rum" mellan hemmet och skolan.

När man frågar barn om hur de vill att biblioteket ska vara svarar de nästan alltid att det ska vara tyst och lugnt och mysigt. Det framkommer ofta i fokusgrupper och andra undersökningar. Rädda Barnen har påpekat att bibliotek kan spela en viktig roll för barn med besvärliga hemförhållanden. Barn ska kunna känna trygghet i vuxennärvaro. Barnavdelningen ska vara ombonad och det ska finnas både vrår som erbjuder avskildhet och platser för möten.

6. Biblioteket ska vara "ett roligt ställe". Barn utvecklas i lek och barn ska få spännande upplevelser och ha roligt på biblioteket.

Om barnen ska uppleva att läsning är lustfyllt måste biblioteksbesöket vara roligt. I det projekt Børnebiblioteket som eksperimentarium, som bedrevs på biblioteken i Hjørring och Frederikshavn under åren 2004 – 2006, visades bl.a. att ny teknik kan användas för att leka med ord, skapa egna berättelser genom animeringar och förmedla sagor och lästips, både barnens och bibliotekets. Där erbjöds också arenor för barn att uppträda fysiskt och på bild. Den svenska utställningen Nattpäron, producerad av Riksutställningar, har ett koncept som utgår ifrån hur en berättelse är uppbyggd, något som skulle kunna användas som idé för ett bibliotek. Biblioteket i Vejle i Danmark har skapat "det musiska barnbiblioteket", som stimulerar fantasin och lockar till eget skapande.

7. Biblioteket ska fungera bra som mötesplats. Biblioteket ska vara öppet och barnavdelningen ska vara bemannad när det passar barnen.

För många barn är biblioteket viktigt som mötesplats. Det konstaterar exempelvis Kerstin Rydsjö i en undersökning av vad barnen saknade mest när Linköpings stadsbibliotek hade brunnit ner 1996. Ett barn skrev: "Jag saknar den där tanken att: ska vi gå på biblioteket – ja

det gör vi!” (Rydsjö, 2000a). Biblioteket ska uppmuntra dialog och gemenskap. Det kan också fungera som lugn tillflykt när barnen väntar på bussen eller på föräldrarna.

8. Biblioteket ska vara tillgängligt för alla barn och särskilt vända sig till barn med läshinder. Biblioteket ska kunna användas av alla barn och förmedla medier i olika former.

Enligt direktiv från EU ska all offentlig verksamhet vara tillgänglig för alla människor senast 2010, det som kan göras med enkla medel. Alla lokaler som används av barn ska vara fysiskt tillgängliga. Biblioteket ska erbjuda anpassade medier för barn med olika slag av läshinder och medierna ska vara lätta att hitta för barnen. På svenska bibliotek finns ofta s.k. Äppelhyllor med talböcker och andra anpassade medier.

9. Biblioteket ska vara överskådligt och lätt att orientera sig i. Barnavdelningen ska vara tydlig och lätt identifierbar. Biblioteket ska utifrån barns frågor och intressen genom tema- och genreindelningar ordna medierna så att barnen lätt hittar det de söker.

Barnen ska lätt hitta till barnavdelningen och lätt hitta de böcker de söker. Barnen ska ”förstå” barnavdelningen. Bibliotekens traditionella uppställningssystem är svåra för barn att begripa och många bibliotek använder andra, ofta tematiska, uppställningar för att underlätta för barnen. Bilder eller föremål kan illustrera olika avdelningar. Luleå stadsbibliotek har en särskild figur, Regine, som symbol för barnavdelningen och i Danmark personifierar den fiktiva tjejen Olivia nätfrågetjänsten för barn, Spørg Olivia. Skyltar ska vara tydliga och sitta så att barnen ser dem.

10. Rummet och verksamheten ska innebära utmaningar och stimulera nyfikenheten. Barnen ska överraskas och stimuleras av bibliotekets utformning och program och biblioteken ska stödja såväl barnens eget kunskapande som lärandet i skolan.

Barn har många egna intressen och frågor i alla möjliga ämnen, vilket tydligt framkom i Birgit Wantings stora undersökning av hur barn frågar på danska bibliotek (Wanting 1984) och Lena Lundgrens undersökning av barns frågor på biblioteken i Flemingsberg och Täby (Lundgren 2000). Biblioteket är ett av de ställen dit barnen går med sina frågor, både de som är föranledda av skoluppgifter (ålagda uppgifter) och deras egna frågor. En förutsättning är att biblioteket möjliggör och stimulerar frågandet. För barn måste ett ”socialt möte” uppstå före ”frågemötet” (Rydsjö 2000b). Barnavdelningarna ska ha teknisk utrustning som underlättar handledning och undervisning liksom barns eget informationssökande.

11. Rummet och verksamheten ska stimulera läslusten. Berättelserna och fantasin i medierna ska förmedlas på ett lockande sätt. Biblioteket ska stödja barns språk- och läsutveckling.

Biblioteket har en viktig uppgift när det gäller att i samarbete med barnhälsovården informera de nyblivna föräldrarna om hur de kan stimulera barnets språk. En sådan tidig information är avgörande för barnets språk- och läsutveckling. Ett svenskt exempel är BokNallen i Markaryd, som innebär att familjerna får hembesök från biblioteket, vilket har gett förbättrad språkutveckling hos barnen. I Storbritannien har den stora kampanjen Bookstart, med tidig information till föräldrarna, gett mätbara positiva resultat på barns språk- och läsutveckling.

Spännande utställningar och skyltningar lockar till läsning. Barn vill dela sina läsupplevelser med andra och barn är de bästa förmedlarna av böcker till andra barn både muntligen, i själva biblioteket och på webben. Utmaningar som tävlingar och kampanjer kan stimulera läsintresset. I Danmark finns Læselystkampagnen, i Norge finns Gi rom for lesing! och i Sverige Bokjury (efter en idé från Nederländerna).

Samarbete med förskolan och skolan är viktigt för det lässtimulerande arbetet. En gemensam grundsyn på målet för samarbetet förbättrar resultatet.

12. Biblioteket ska vara samhällets kunskapscentrum för barns medier. I lokalsamhället ska biblioteket erbjuda barn och deras ”viktiga vuxna”, föräldrar, pedagoger och studerande, tillgång till och kunskaper om medier i olika former.

Kunskapen om medier är en av bibliotekets viktigaste tillgångar och den som alla förväntar sig ska finnas. Ingen annan institution eller organisation i kommunen har så brett urval och så stor kompetens på detta område. I *Fremtidens biblioteksbetjening av børn* är detta det viktigaste kravet och det gäller framförallt alla nya medier, inkl. webben. Slutsatserna är grundade på bl.a. den danska forskaren Kirsten Drottners *Medier for fremtiden: børn, unge og det nye medielandskap*. Även *Rom for lek og læring* pekar på att biblioteken måste bredda sitt utbud av andra medier. Med tanke på det medielandskap barn lever i är nivån på bibliotekens mediebestånd och personalens kunskaper ett mått på i vilken utsträckning biblioteket är ”samtidigt”.

13. Biblioteket ska arbeta uppsökande för att vara där barn är och nå så många barn som möjligt.

Biblioteket ska samarbeta med ”viktiga vuxna” runt barnen, föräldrar, fritidsledare, pedagoger och studenter. Samarbetet ska präglas av ömsesidighet och respekt för varandras kompetenser.

14. Biblioteket ska vara ett centrum för den lokala barnkulturen. Biblioteket ska tillsammans med andra aktörer erbjuda en öppning till kultur för och med barn.

Detta krav är beroende av de lokala målsättningarna. I Norge har ”den kulturelle skolesekken” visat sig vara en framgångsrik form för nå ut med olika kulturella uttrycksformer till barn och ungdomar och där kan biblioteken spela en viktig roll. Inte alla bibliotek har i uppgift att erbjuda barnteater, sång, musik, dans eller verkstäder av olika slag. Men alla bibliotek kan ta fasta på Reggio Emilia-pedagogikens devis att ”ett barn har hundra språk” och på Howard Gardners ”multipla intelligenser” och använda olika kulturella uttryck i den dagliga verksamheten, i det läsfrämjande arbetet och för att göra biblioteket roligt för barn. Det finns flera bibliotek, Rum för barn i Kulturhuset i Stockholm, Vejle bibliotek och , som har inspireras av dessa pedagogiker.

Litteratur

Althoff; Johan, Sheppard, Sarah & Nyberg, Robert (2006). *Nattpäron: en bok om att hitta på, tänka och berätta*. Stockholm: Bonnier Carlsen och Rabén & Sjögren i samarbete med Riksställningar. Om utställningen se www.riksutstallningar.se under Utställningar.

Bringsværd, Tor Åge & Soli, Tina (år?). *Når to er sinte på hvarandre*. <http://naartoersinte.deichman.no>

Drotner, Kirsten (2001). *Medier for fremtiden: børn, unge og det nye medielandskab*. København: Høst & Søn.

Fremtidens biblioteksbetjening af børn (2008). Köpenhamn: Biblioteksstyrelsen. www.bs.dk/publikationer/andre/fremtidens/index.htm

Gardner, Howard (1984). *Frames of mind: the theory of multiple intelligences*. London: Heinemann.

Halldén, Gunilla (2003). Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk forskning i Sverige*. 2003:1 – 2. www.ped.gu.se/pedfo/pdf-filer/hallden.pdf

FN:s konvention om barnets rättigheter (1989). Stockholm: Rädda barnen. www.rb.se/sv/Barnkonventionen

Hiort-Lorenzen, Marianne (1989). *I forandringens favn: om formidling af litteratur til unge, næsten voksne og børn*. Ballerup: Bibliotekscentralen.

Højberg, Jim (2006). *Kardan Axel – med forundringen som drivkraft: erfaringer fra Vejle Børnebibliotek*. Vejle: Vejle Bibliotek.

Krøijer, Birgit (2006). *Børnebiblioteket som eksperimentarium: evalueringsrapport*. (www.eksp.dk)

Lundgren, Lena (2000). Barn frågor på biblioteket. Ingår i *Barn frågor – kan biblioteket svara?: om referensarbete för barn och ungdomar*. Stockholm: Länsbiblioteket i Stockholms län.

Lundgren, Lena (2007). *Rum för barn – möjligheternas bibliotek*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm. (www.regionbiblioteket.stockholm.se under Publicerat)

Lundgren, Lena, Källström Nilsson, Ingrid & Thorburn, Alice (2007). *Att sätta spår – ett nordiskt barnbiblioteksprojekt: studieresa till Nederländerna den 27 – 29 november 2007*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm. www.regionbiblioteket.stockholm.se under Publicerat.

Mosch, Monique & Bertrams, Karen (2008). *Je kan hier overal heen, bijna...: samen bouwen aan een nieuwe jeugdbibliothektheek*. Heerhugowaard: Bibliotheek Heerhugowaard.

Pettersson, Yvonne (2005). PUNKTmedis – ett bibliotek av, för och med unga. Ingår i *Framtidens barnbibliotek – hur gick det sen?* Svensk Biblioteksförnings konferens i

Stockholm den 4 april 2005. Referat på www.biblioteksforeningen.org under Våra konferenser.

På barns och ungdomars villkor: Svensk Biblioteksförerings rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet (2003). Stockholm: Svensk Biblioteksförning. www.biblioteksforeningen.org under Material

Rom for lek og læring: bibliotektilbudet til barn og ungdom (2006). Oslo: ABM-utvikling. (ABM-skrift 27) www.abm-utvikling.no under Publisert.

Rydsjö, Kerstin (2004). Barnbiblioteket möter förskolan. Ingår i *LekaSpråkaLära – lärande lek om språk i förskola och bibliotek*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling; Stockholm: Liber.

Rydsjö, Kerstin (2000a). "Jag saknar den där tanken att: ska vi gå till biblioteket? – ja, det gör vi!". Ingår i *Röster: biblioteksbranden i Linköping*. Maj Klasson, red. Borås: Publiceringsföreningen Valfrid. (Skrifter från Valfrid, 22)

Rydsjö, Kerstin (2001). Det osamtidiga biblioteket?: bibliotek och medier i ett barnperspektiv. Paper presenterat vid 15:e nordiska konferensen för medie- och kommunikationsforskning, Reykjavik den 11 – 13 augusti 2001. www.nordcom.gu.se/common/publ/_pdf/20_109_120.pdf.

Rydsjö, Kerstin (2000b). Referensarbete för barn – en litteraturöversikt. Ingår i *Barn frågor – kan biblioteket svara?: om referensarbete för barn och ungdomar*. Stockholm: Länsbiblioteket i Stockholms län.

Skolexemplet Markaryd: en antologi om arbetet med barns och ungdomars språkutveckling skriven av pedagoger verksamma inom bibliotek, barmomsorg och skola i Markaryds kommun (1995). Bengt Månsson, red. Markaryd: Markaryds kommun.

Wanting, Birgit (1984). *Hvordan spørger børn i bibliotekerna: spørgsmål fra børn i alderen 3 – 7 år*. København: Danmarks biblioteksskole, 1. band.

Webbplatser

Bibliotheek Heerhugowaard: www.bibliotheekheerhugowaard.nl

Bokjuryn: www.barnensbibliotek.se

BokNallen: www.markaryd.se under Bibliotek

Bookstart: www.bookstart.co.uk

Børnebiblioteket som eksperimentarium: www.eksp.dk

Deimanske bibliotek, Oslo: www.deichmanske-bibliotek.oslo.kommune.no

Frederikshavns bibliotek: www.bibl.frederikshavn.dk

Gi rom for lesing!: www.skolenettet.no

Hjørrings bibliotek: www.hjbib.dk

Den kulturelle skolesekken: www.denkulturelleskolesekken.no

Læselystkampagnen: www.bs.dk under Publikationer

Luleå stadsbibliotek, Regine: www.rummetochrymden.se

PUNKTmedis: www.biblioteket.stockholm.se under Biblioteken

Regionbibliotek Stockholm: www.regionbiblioteket.stockholm.se

Spørg Olivia: www.spoergolivia.dk

Vejle bibliotek: www.vejlebib.dk/born

Äppelhyllan: www.barnensbibliotek.se

2020 Mars Express: www.barnensbibliotek.se/2020marsexpress